

tym gruncie pomagają przecierać nowe szlaki z myślą o sprostaniu duchowym potrzebom współczesnych chrześcijan. Gdy nadejdzie okres Adwentu ci, którzy cenią głębię myśli teologicznej wyjaśniającej podstawowe prawdy wiary chrześcijańskiej, z wielkim pożytkiem dla siebie i innych sięgną po tę książkę. Z niecierpliwością czekamy więc na kolejne tomy tej serii, potwierdzające prawdziwość starożytnej zasady *Ars orandi, ars credendi*.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Paweł MILCAREK, Tomasz ROWIŃSKI, *Alarm dla Kościoła. Nowa reformacja?*, Demart SA, Warszawa 2019, ss. 310.

Książka zawiera autoryzowane zapisy rozmów przeprowadzonych z ważnymi przedstawicielami katolicyzmu polskiego, których łączy to, że mają coś istotnego do powiedzenia. Każda rozmowa została poprzedzona merytorycznym wstępem i podsumowaniem, których autorami są Paweł M i l c a r e k (ur. 1966), filozof, historyk, publicysta, założyciel i redaktor naczelny kwartalnika „Christianitas”, oraz Tomasz R o w i ń s k i (ur. 1981), historyk idei, publicysta i redaktor tegoż kwartalnika. Tematyka i poziom rozmów, podobnie jak wartość wprowadzeń i sugestii ukierunkowujących ich lekturę, są zróżnicowane. Ich kontekst stanowią wyzwania narastające za pontyfikatu papieża Franciszka. We wstępie opatrzonym podtytułem *Dla-czego bijemy na alarm?* czytamy: „To paradoks: pontyfikat papieża Franciszka, którego początek dawał Kościołowi wiele nadziei i wciąż jeszcze przywołuje dobre emocje u niejednego katolika – a i u wielu pozostających poza Kościołem – stał się znakiem jego licznych bolączek. Bądźmy bardziej precyzyjni, a skoro chrześcijańska radość nie jest po prostu wesołością, powiedzmy: dziś trudno o pogodę ducha w sprawach naszej Matki-Kościoła. Właśnie dlatego napisaliśmy, z naszymi ekspertami, *Alarm dla Kościoła*, ponieważ żyjemy w czasach poważnego kryzysu katolickiej wiary, moralności, kultury, duszpasterstwa...” (s. 9). Nie sposób zakwestionować tej dramatycznej diagnozy, można ją jedynie nieco złagodzić albo jeszcze bardziej zaostriżyć. W Kościele mamy do czynienia z jednym i drugim.

Nie jest wszystko jedno, skąd pochodzą diagnozy aktualnego stanu katolicyzmu i Kościoła oraz kto deklaruje wolę naprawy. Środowisko „Więzi”, „Znaku” i „Tygodnika Powszechnego”, sprzymierzone od 30 lat z coraz

wyraźniej antykatolicko zradykalizowaną „Gazetą Wyborczą”, ma w tym „dziele” długą i niechlubną tradycję, stroniąc od uczciwego spojrzenia na przemilczane i skrywane swoje „błędy i wypaczenia”. Diagnozy stawiane w tej książce pochodzą od osób ortodoksyjnie zatroskanych o wiarę, moralność i pobożność katolicką, unikających formułek z gatunku „mój Kościół”, które mają stygmatyzować każdego, kto nie wpisuje się w pokrętną logikę „otwartości” i „dialogu”. Wielowątkowa refleksja jest wierna katolickiej ortodoksji i szczerza. Rozmówcy nie unikają ani nie omijają tematów trudnych i nie zadowolają się gładkimi odpowiedziami. Przede wszystkim jednak nie ulegają rygorom politycznej poprawności. „Nasi rozmówcy są specjalistami w różnych dziedzinach, różny jest ich styl wypowiedzi, ton. Różne są zapewne też i stopień, i kierunek ich krytycyzmu w widzeniu spraw Kościoła dzisiaj. Połączyło ich to, że zgodzili się odpowiadać na nasze pytania i wystąpić w tej książce” (s. 12). Ośmiu rozmówców to osoby duchowne, czyli księża diecezjalni i zakonnicy, pozostałe to osoby świeckie. Pewną słabością jest to, że nie wśród nich ani jednego biskupa i ani jednej kobiety. Warto się zastanowić, czy obnaża to stan hierarchii niezdolnej do wyrażenia swego rozeznania i wynikającej z tego odpowiedzialności za Kościół, czy być może uwidacznia się pewne „nachylenie” autorów, którym nie przyszło do głowy włączenie biskupa i kobiety. Jeden z rozmówców, przedstawiony pod pseudonimem ks. Jacek Hrabicz, wolał pozostać anonimowy. Wprawdzie sprawy, które porusza, nie są w środowisku kapłańskim niczym nowym, ale najwidoczniej uznał, że bezpieczniej dla niego jest się nie „odkrywać”. Tego rodzaju obaw nie mają katolicy „otwarcii”, traktowani przez część hierarchów kościelnych pobłażliwie i z wyrozumiałością. Przyczyna jest dość prosta: o ile ortodoksyjni duchowni w duchu posłuszeństwa i unikania burzenia jedności Kościoła podporządkowują się decyzjom swoich przełożonych, o tyle „otwarcii” (*vide*: ks. Wojciech Lemański oraz kilku „gazetowowyborczych” i „więziowo-tygodnikowych” jezuitów i dominikanów) nie mają skrupułów i pozostają bezkarni. Każda próba przywołania któregoś do porządku spełza na niczym z powodu wygodnej bierności czy lęku niezrozumiałego dla ogółu wiernych.

Cel został wyraźnie określony: „Chcemy wywołać alarm, chcemy poruszyć katolickie serca, pokazać, że sprawy mają się naprawdę źle i świadomość tego jest pierwszym krokiem do zmiany” (s. 15). Ale nie o załamywanie rąk i kasandryczny wizerunek sytuacji chodzi. „W każdym rozdziale staramy się zaproponować jakieś wyjście z sytuacji, jakąś perspektywę pozytywną, choćby i niewielkie światło, które zawsze nam

pozostaje w łasce Pana. Kościół szczególnie teraz potrzebuje wiernych przywiązanych do niego głęboką miłością, a jednocześnie znających swoją wiarę, tak by mogła się ona opierać przychodzącym z różnych stron pokusom zwątpienia. Te dobra są dziś niezwykle ważne w budowaniu zdrowego katolickiego nonkonformizmu” (*tamże*). Taka deklaracja różni się diametralnie od propozycji „naprawiania”, które mnożą „katolicy otwarci” – otwarci na takich jak oni i szczelnie zamknięci na wszystko, z czym się nie zgadzają.

Wyliczenie tematów rozmów zaanonsowanych w tytułach poszczególnych rozdziałów daje dobre pojęcie o podejmowanych kwestiach i problemach: 1. *Dyktatura relatywizmu. Co z wolnością bez prawdy?* (o. prof. dr hab. Dariusz K o w a l c z y k SJ); 2. *Mentalna kolonizacja Kościoła i apostazja narodów* (Grzegorz G ó r n y); 3. *Kapitulacja przed muzułmanami. Czy Zachód będzie islamski?* (Paweł L i s i c k i); 4. *Hybrydowa inwazja. Podmiana pobożności – katolickiej na zielonoświątkową* (ks. dr hab. Andrzej K o b y l i ń s k i); 5. *Zbawić czy zabawić? Gdy liturgia staje się show* (ks. dr Maciej Z a c h a r a MIC); 6. *Milczenie o wychowaniu. Czy Kościół przegrał edukację?* (dr Artur G ó r e c k i); 7. *Od „lawendowej mafii” do homoherezji. Rewolucja przeciw katolickiej etyce płci* (dr Tomasz T e r l i k o w s k i); 8. *Turbopapiestwo. Czy papież może wszystko?* (Tomasz R o w i ń s k i, Paweł M i l c a r e k); 9. *Kruszenie małżeństwa. Czy grzech przestaje być grzechem?* (o. prof. dr hab. Jarosław K u p c z a k OP); 10. *Czas na radykalizm prawdy. Co się dzieje z księżmi?* (ks. dr Jarosław T o m a s z e w s k i); 11. *Płycizna, bezguście i zarozumiałość. Czas kiepskich?* (ks. Jacek H r a b i c z); 12. *Pejzaż z grzęzawiskami. Czy ojczyzna Jana Pawła II jest bezpieczna?* (ks. Tadeusz I s a k o w i c z-Z a l e s k i); 13. *Pan zwycięży! Dziedzictwo Benedykta XVI* (ks. prof. dr hab. Jerzy S z y m i k); 14. *Kościół rozdierany sporem. Zerwanie czy ciągłość?* (o. prof. dr hab. Jacek S a l i j OP).

Większość podtytułów to pytania, niektóre retoryczne. Rozmówcy opisują różne zjawiska, dokonują wnikliwych ocen i przedstawiają własne stanowiska, nie zamykając drogi do dalszych przemyśleń. Przeciwnie, otwierając nowe tropy i horyzonty myślowe, zachęcają, chociaż nie wprost, do ich podejmowania. W *Zakończeniu* czytamy: „Nie można się spodziewać, że kryzysy same się zażegnają, lub uspokajając się, że może ktoś ważny ogłosi, że kryzysu nie ma, oraz zwolni nas z wysiłku i starania. Każdy z nas ma w tej sytuacji swój obowiązek, wynikający z przygotowania, miejsca życia, stanu – a nikt nie znajduje się w sytuacji, w której ten szczególny obowiązek wierności dzisiaj w ogóle go nie dotyczy” (s. 300). Medialne

nagłośnienie zjawiska pedofilii wśród duchowieństwa i burza, jaką to wywołało, potwierdza zasadność tego ostrzeżenia. Jednocześnie wskazuje na potrzebę wierności Kościołowi i jego nauczaniu w czasie, gdy czystość wiary i moralności zostają wystawione na ciężką próbę.

Refleksja rozmówców oscyluje wokół trzech głównych dziedzin: wiary chrześcijańskiej, instytucji Kościoła i współczesnej cywilizacji. Trudno sprawiedliwie wartościować poszczególne rozmowy, lecz w każdej z nich czytelnicy bez trudu rozpoznają te same rozterki i pytania, które mają. Najwięcej pożytków (i emocji) dostarczyła mi lektura rozmowy z D. Kowalczykiem, G. Górnym, M. Zacharą, A. Góreckim, J. Tomaszewskim, T. Isakowiczem-Zaleskim, J. Szymikiem i J. Salijem – a to przecież ponad połowa książki! Pozostałe rozmowy też dostarczają obfitego materiału do przemyśleń. Czego zabrakło, to rzeczowa refleksja nad aktualną kondycją teologii katolickiej w Polsce i uniwersyteckim kształceniem teologicznym. Może jest to obszar, którego w życiu naszego Kościoła po prostu nie widać, bo aczkolwiek istnieje, to w gruncie rzeczy pozostaje swoiście nieobecny? Jedno jest pewne: słabości Kościoła znajdują bolesny wyraz w słabości teologii – i odwrotnie. W toku narastających problemów i wyzwań brakuje odważnego głosu dogmatyków, moralistów i pastora listów, których zajmują błahe zagadnienia i przyczynki potrzebne do robienia karier akademickich. Między wieloma pytaniami nasuwa się i takie: Czy po odgórnym przyporządkowaniu seminariów duchownych do uniwersyteckich wydziałów teologicznych, zamiast podniesienia poziomu nauczania w seminariach, nie nastąpiło coraz bardziej widoczne obniżenie poziomu kształcenia na wydziałach teologicznych? Uczciwa odpowiedź nie napawa optymizmem, a dalsza bierność uniwersyteckiego środowiska teologicznego jest szczególnie szkodliwa.

Do kogo jest adresowana ta książka? Do wszystkich katolików i tych osób spoza Kościoła katolickiego, których on naprawdę i bez uprzedzeń interesuje. Przede wszystkim powinna ona stanowić obowiązkową lekturę biskupów, a także kapłanów i wiernych zatroskanych o los i przyszłość Kościoła. Wielu znajdzie w niej nie tylko odpowiedzi, których potrzebuje, lecz i pytania, które nie zawsze potrafi należycie sformułować. Mimo to w ciągu miesięcy, które upłynęły od ukazania się zapisu tych rozmów, dominuje cisza. Sytuacja przypomina tę, jaka istnieje po ukazaniu się wydanego przez Frondę zapisu rozmów opatrzonego tytułem *Prawda, Chrystus, judaizm*. Książka jest wznawiana i bardzo dobrze się sprzedaje, ale brakuje recenzji, z czego wniosek, że nie każda refleksja nad

Kościółem, jego naturą i posłannictwem, która pochodzi z jego wnętrza, jest wygodna. Warto zatem powtórzyć słowa wyjęte z encykliki *Ad beatissimi* Benedykta XV (1 XI 1914), które w omawianej książce przytoczył o. Jacek Salij: „Siła i natura wiary katolickiej ma tę właściwość, że jej nic ani dodać ani ująć nie można: albo się ją całą wyznaje, albo się ją w całości odrzuca. (...) Nie ma zatem potrzeby czynienia dodatków do zaznaczenia wyznania wiary katolickiej; każdemu niech wystarczy wyznanie: «Imię moje chrześcijanin, nazwisko katolik»; niech tylko stara się być naprawdę tym, kim się być mianuje” (s. 289).

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Ks. Paweł Stanisław GAŁUSZKA, *Karol Wojtyła i „Humanae vitae”*. Wkład arcybiskupa krakowskiego i grupy polskich teologów w encyklikę Pawła VI, Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego, Warszawa 2018, ss. 521.

Nauczanie teologiczno-moralne stanowi szczególnie rys Urzędu Magisterskiego Kościoła. Oczywiście staje ono zawsze w nieodłącznej parze z przekazem doktrynalnym prawd wiary. Jednak treści etyczne-moralne, jako najbardziej dotykające konkretnego człowieka czy różnych społeczności oraz wspólnot, budzą niekiedy kontrowersje i pytania, a czasem wręcz zastrzeżenia. Kościół musi się nad nimi nieustannie zastanawiać, nie powinien ich oddalać czy unikać. Zresztą przemiany życia obyczajowe i etyczne, nowe techniki, kultury czy systemy myślowe ciągle przynoszą nowe wyzwania wobec tej samej prawdy człowieka i świata.

Z pewnością szczególnie wrażliwą tematyką moralną są zagadnienia sfery seksualnej i przekazywania życia. To właśnie dotykanie bardzo intymnej sfery życia człowieka, także w wymiarze wspólnotowym, a przynajmniej małżeńskim i rodzinnym. Tutaj zawsze staje konkretny człowiek, konkretna osoba ludzka.

Autor prezentowanego opracowania, faktycznie tezy doktorskiej, ks. Paweł S. Gałuska, jest współpracownikiem Katedry Karola Wojtyły w Papieskim Instytucie Jan Pawła II dla Studiów nad Małżeństwem i Rodziną w Rzymie. Opublikował m.in. wraz z J. J. Perez-Soba dwie publikacje: *Persona e natura nell'agire morale* (Siena 2013) oraz *La rivelazione*